

**Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Evropa
MISIA ANI KOSOVA**

Shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova

Septembri, 2011

*Mothavipe:
Akale publikipeski ofisialuni qhib sitoy
Anglikani.
Savore akale publikipeske qhibyake verziye
siton irande
kotar originaluni Anglikani verziya
thay na siton ofisialune dokumentya.*

TABLA E ANDRIPESKI

ANDRIPE	3
1. INTRODUKCIA.....	4
2. METODOLOGIA	5
3. ROLA THAY VASNIPE E LIMORYENGO ANI SRBYUNI ORTODOKSYUNI RELIGIA.....	6
4. FIZIKUNE KONDICIE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO.....	6
5. FAKTORJA KAY KONTRIBUINENA VASH O KONDICIE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO.....	8
5.1 KONDICIE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO KOMPARIME ANO OLENGO PASHIPE VAY DISTANCA KOTAR KOSOVAKO SRBYUNO KOMUNITETI.....	8
5.2 KONDICIE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO KOMPARIME ANO OLENGO PASHIPE VAY DISTANCA KOTAR O GAVA.....	9
6. SHUKARADIKERIPE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO.....	10
6.1. KOMUNENGE GODORNIPYA	10
6.1.1 LEGALUNE PROVIZIE.....	10
6.1.2 BUJETI	11
7. ROLA E YAVER FAKTORJENGI.....	12
7.1 KONTRIBUTYA E KOSOVAKE SRBYUNE KOMUNITETESKO.....	12
7.2. KONTRIBUTYA E SRBYUNA ORTODOKSYUNA KHANGERIAKO.....	12
7.3. KONTRIBUTYA E YAVER AKTERYENGO	13
7.3.1 MINISTERIA VASH KOMUNITETYA THAY IRANIPE	13
7.3.2 REKONSTRUKCIAKE IMPLEMENTIPESKI KOMISIA VASH SRBYUNE ORTODOKSYUNE OBYEKTTYA ANI KOSOVA	13
7.3.3 SRBIAKI MINISTERIA VASH KOSOVA THAY METOHIYA.....	13
8. AKTIVITETYA KOTAR E OSCE MISIA ANI KOSOVA	13
9. KONKLUZIE	14
10. REKOMANDIPYA	14
ANEKS I: DIKHLARIPE E KOMUNAKE STATUTYENGO THAY REGULATIVENGO VASH O LIMORYENGO SHUKARADIKERIPE	16

ANDRIPE

Akava raporti prezentinela dikhlaripe e kondiciengo thay shukaradikeripesko e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova. Ov sito rezultati e kerde notadeipesko agorimo kotar e Organizacia vash Siguripe thay Ledeipe ani Europa Misia ani Kosova (OSCE) pe Yuni thay Yuli 2010, thay sile res te ovel drabardo phanglo e foto katalogea e Ortodoksyune limoryengo publikimo kotar o OSCE.¹ Ji kay o foto katalogi sito yekh lavavdipe e fizikune kondiciengo e 392 Ortodoksyune limoryengo anketimo kotar OSCE, o akanutno prezentipe identifikinela o arakhle faktorya kola siton phangle e bilaqhe kondiciencar e buderi akale limoryengo thay dela rekomandipya vash olengo laqharipe.

Raporti arakhela kay o generalune bilaqhe kondicie e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova kerdile, ano may baro kotor, e puterde rumipea e religiune obyektengo kova kerdilo khetane palo maripe pe 1999 konfliktesko thay pe Marti 2004 maripyengo. Pashe akaleske, buderi Ortodoksyune limorya rumisale kolen e Kosovaki Srbyuni Populacia vastinde tradicionalune thay shukaradikerde olen thay mekhlipe palo konflikti thay na, ji akana, irandile ano olenge khera. May vasho faktori kay araxhlilo kay sito phanglo e shukarne kondiciencar e Ortodoksyune limoryengo sito, pe yaver rig, o arakhipe e Kosovake Srbyune komunitetesko ano gava kola siton pashe e limoryenge.

Raporti pe lugipe analizinela o godornipya e komunenge ano shukaradikeripe e limoryengo, may but olenge obligipya vash o komunake statue vay/thay komunake regulative, mothavindoy kay o buderi komune na alokinde o specifikune bujeteske lenya vash shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo. Kana o komune ka keren e shukaradikeripeski buti, on silen tentipe te keren akava ani rig *ad hoc* thay numay vash o tikno gendo e Ortodoksyune limoryenge. Raporti ayekha vi mothavela kay o Kosovako Srbyuno komuniteti thay Srbyuni Ortodoksyuni Khangeri (SOC) khelgya but vasho rola ano shukaradikeripe e limoryengo, ulavipea e mobilizipea e lokalune volonterengo. O raporti dela nota vi kay o yaver aktorya – leindoy kotor vi e Rekonstruipeski Implementipeski Komisia vash Ortodoksyune Religiune Obyektya ani Kosova (RIC),² e Kosovaki Ministria vash Komunitetya thay Iranipe, Srbiaki Ministria vash e Kosova thay Metohiya thay o OSCE – dende vasho kontributya, ano restauripe thay shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova.

Reseya vash te kontribuinen ano keripe e shukarne kondiciengo vash o iranipe e mekhle thanutnengo thay mashkaretnikuno dialogi, akava raporti rekomandinela e sah komunenge te alokinen finansialune resursya vash shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo, thay kharela e relevantune institucionen thay mashkarthemutno komuniteti te inkurainen thay phikoinen e komunen vash te laqharen o kondicie thay shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo, ulavipea ano komune e Kosovake Srbyune komuniteteya thay/vay kay siton potencialune iranipeske thana.

¹ Dikh “Photo Catalogue – Orthodox Graveyards in Kosovo”, OSCE Misia ani Kosova, Septembri 2011.

² E RIC sito e Evropaka Uniako financirimo proyeki menajimo kotar Mashkarphanglipesko Ofisi e Evropaka Komisiako ani Kosova thay implementimo kotar e Evropako Konsili. Vash buderi informacie vash o RIC, dikh. <http://www.rickosovo.org/> (qalavdo pe 21 Marti 2011).

1. INTRODUKCIA

Puterdo rumipe e obyektengo e religiake barvalipesko, leindoy kotor Ortodoksyune limorya, ule ani Kosova sar sebepi e konfliktesko e 1999 thay Marteske 2004 maripya. Vandalizmeske aktya targetime pe Ortodoksyune limorya pandar ovena, ini kay may hari desar pe nakhipe.³

Ji kay nesave e rumime limoryendar akana laqhardile thay restaurisale, buderi siton pandar ano phare kondicie. Ano notadeipe kerdo pe Yuni thay Yuli 2010, OSCE arakhla buderi se 200 Ortodoksyune limorya thay buderi se 500 limorya rumime vay/thay vandalizime.⁴

Rumipe e limoryengo penjardilo sar ushkavipe e gndipeske tromalipesko, godornipesko thay religia⁵ kotar e Yekhune Themyengi Manushikane Hakayengi Komisia prekal o Specialuno Reporteri e Tromalipesko e Religiengo thay Pakyavipe.⁶ Komisioneri vash Manushikane Hakaya e Evropake Konsilesko kringya o rumipe e religiune limoryengo sar ushkavipe e hakayengo vash gndipesko tromalipe, godornipe thay religia astarde ano Artiklo 9 e Evropaka Konventako vash Garavipe e Manushikane Hakayengo thay Fundamentalune Tromalipya.⁷ Ani Kosova, duy limorya propozisale vash khuvipe talo Krisi e Kulturake Barvalipesko.⁸

Shukaradikeripe e buderi limoryengo kergyola kotar o komune. Sar si pe UNMIK-ki Regulativa Gn. 2007/30 amendimo UNMIK-ka Regulativa Gn. 2000/45 ano Korkoro phiravipe e komunengo ani Kosova, komune siton godorne vash “provizia thay shukaradikeripe e publikune parkyengo thay puterde thanengo thay limoryengo.”⁹ Ji kay Krisi Gn. 03/L-040 ano Lokaluno Korko Raibe numay mothavela “e provizia thay shukaradikeripe e publikune parkyengo thay thana”,¹⁰ ayekha vi mothavela kay o komune shay te ovelolen pherdo thay ekskluzivuno zoralipe, ayekha vi sar si pe lokaluno interesi, respektindoy o seti e standardyengo ani legislacia ani “sasavi qhand koya na sito eksplicitune khuvdi ani olengi kompetenca dendi pe yaver autoriteti.”¹¹

³ May hari epta incidentya e vandalizmeske kay qalavena e Ortodoksyune limoryen raportisale kotar Yanuari ji pe Novembri 2010, leindoy kotor ini riparunipe thay rumipe e palune kerde tabutesko ani Gilanaki diz, thay rumipe e limoryengo ani Deqanaki komuna, Kosovaka Umalaki komuna, gav Laple Selo (Graqanicaki komuna), Lismir/Dobri Dub gav (Kosovaka Umalaki komuna), Rubofc/Rabovce (Lipyaneski komuna) thay Tomance gav (Ranilugeski komuna).

⁴ Ruyjina hramineni akava vash o sebepi akale katalogesko, “vandalizimo” mangela te vakarel o resyuno rumipe vay rumipe e limoryengo vay olenge kotorengo.

⁵ Artiklo 18.1 e Internacjonalune Phanglipesko ano Civilune thay Politikune Hakaya.

⁶ Dikh o raporti kerdo kotar R. Abdelfattah Amor, Specialuno Reporter, pe 55to sesia e Komisiaki Vash Manushikane Hakaya, kotor 11 (e) provizionaluna agendako, E/CN.4/1999/58, 11 Yanuari 1999; thay pe 56to sesia e Komisiako vash Manushikane Hakaya, kotor 11(e), E/CN.4/2000/65, 15 Februari 2000; dikh vi raporti kerdo kotar R. Asma Jahangir, Specialuno Reporter, e 61to sesiako e Komisiako vash Manushikane Hakaya, kotor 11 (e) provizionluna agendako, E/CN.4/2005/61/Qhivdo. 1, 15 Marti 2005.

⁷ Dikh o lil kotar Komisioneri vash Manushikane Hakaya e Evropake Konsilesko e Franciake Raipeske Androne Butyenge Ministreske, 8 Oktobri 2010, <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1689577&SecMode=1&DocId=1648720&Usage=2> (qalavdo pe 21 Marti 2011).

⁸ Krisi Gn. 02/L-88 vash Kulturako Barvalipe, sar kerdilo kotar UNMIK-ki Regulativa Gn. 2006/52, 6 Novembri 2006. Specifikune thana na identifikesale ano akava krisi. Ano vahti e reportipesko o trupo decisingya te kerel o inventari e kulturune obyektengo te oven qhivde ano akava krisi, Kosovako Konsili e Kulturake Barvalipesko, raportinela kay numay duy Ortodoksyune limorya konsiderisale ji avdive.

⁹ Sekcia 3 e UNMIK-ka Regulativako Gn. 2007/30 vash Korkoro Raibe e Komunengo ani Kosova, 16 Oktobri 2006, amendimo e UNMIK-ka Regulativa Gn. 2000/45, 11 Avgusti 2000.

¹⁰ Artiklo 17.1 (p), Krisi Gn. 03/L-040 vash Lokaluno Korkoro Raibe, 20 Februari 2008.

¹¹ Ibid, artiklo 17.1 (s).

Akava raporti fokusinyola pe kondicie thay shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova. Duyto sekcia mothavela o aplikime metodologie thay geografikune uqharipe e notadeipesko. Trinto sekcia mothavela e rola thay vastipe e limoryengo ani Ortodoksyuni religia. Shtarto sekcia prezentinela e savahtuni kondicia e Ortodoksyune limoryengo, numay e panjto sekcia analizinela o faktorya kay buderi qalavena olen. Shofto sekcia konsiderinela e rola e komunengi, Kosovako Srbyuno komuniteti, e SOC thay yaver interesime riga ano shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo. Raporti phanglola e rekomandipyencar vash o komunake thay centralune institucie thay yaver aktorya.

Raporti publikisalo khetane e foto katalogea e Ortodoksyune limoryenge kova dela yekh dikhipa e fizikune kondicienge e Ortodoksyune limoryengo ano buderi Kosovake komune.

OSCE konsiderinela kay laqharipe e kondiciengo e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova thay siguripe kay on na siton vandalizime thay mekhle bizo dikhipa sito shukaripe vash tromalipe e Srbyune Ortodoksyune limoryengo vash te vastinen pere religiake thay kulturake hakaya, sar vi keripe e mangle kondiciengo vash iranipe thay mashkar etnikuno dialogi.

2. METODOLOGIA

OSCE kergya yekh notadeipe e Ortodoksyune limoryenge pe Yuni thay Yuli 2010. Ano kursi e notadeipesko, vizitisale thay dokumentisale 392 Ortodoksyune limorya. Vash te laqhargyol e analiza thay komparipe, sakova limori notadeisalo kobar shukar garavdilo thay shukaradikerdilo. E aplikimi notadeipeski tabela sitoy ayekha:

- 1 O limorya siton ano **but shukarne kondicie**: shukaradikerdile, e qar qhindili, na si bunishte ano than thay na si rumipya e statuengo.
- 2 O limorya siton ano **laqhe kondicie**: na shukaradikerdile regularune, siton uqharde e uqha qarya vay kovle luludya, na si bunishte ano than thay na si rumipya e statuengo.
- 3 O limorya siton ano **shukarne kondicie**: siton uqharde e uqha qarya thay kovle luludya, si hari bunishte ano than, thay si hari rumipya pedral o statue.
- 4 O limorya siton ano **bilaqhe kondicie**: siton uqharde e uqha qarya thay kovla thay pherde luludyencar numay o statue dikhlona, si bunishte ano than, thay si rumipya ano ekvash e statuengo.
- 5 O limorya sito ano **but bilaqhe kondicie**: sit but qar e zorale vay but zorale luludyencar kola uqharena e statuen, si bunishte ano than, thay, te sine kay o statue dikhlona, on siton rumime buderi vay o sah statue.

Sar pheripe vash fiizikuno notadeipe e limoryengo, o OSCE kergya strukturune interviste ano shukaradikeripe e limoryengo e komunake sevalutnencar, SOC reprezentyencar thay lokalune rezidentya.

Ini kay sasavo tentipe ulo te vizitingyon o sah jande Ortodoksyune limorya, akava raporti na reprezentinela e bari lista e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova. Nesave limorya kola mekhlipe anglo 1999 konflikti nashti locirisale vay identifikisale. Yaver limorya sine but dur thay na akcesime. O komune e Leposaviqeske, Zubin Potok, Zveqana thay upruno kotor e Mitrovicako na lele kotor pe notadeipe.¹²

¹² Preliminarune rodlaripya kotar OSCE mothavde kay Ortodoksyune limorya locirime pe upruno kotor e Ibraka lenyatar na silen vasne problemya phanglo e kondiciencar thay vastipea. Akava sito phanglo e faktea kay nesave Kosovake Srbya mekhle akava than palo 1999 konflikti thay buderi e Kosovake Srbyune minoritetesko aqhilo. Vash akava, limorya na akcesisale.

3. ROLA THAY VASNIPE E LIMORYENGO ANI SRBYUNI ORTODOKSYUNI RELIGIA

O mule kola pelargyona pe godi ani Ortodoksyuni religia thay limorya khelena vasni rola ano nesave esencialune aspektya akale pelaripyengo pe godi, kolendar isi duy qhandya. Angluno si Sah Duhoske Dive. Ano bersh, e SOC dikhlargya shtar Sah Duhoske Dive, kola siton dedikime e mulenge thay savaht ovena pe Savatone. Ano akala ovipya, familie pelarena pe godi olenge mule jenen thay amala. Palo keripe e sevaluipyengo ani khangeri, on vizitinena e limoryen, tharena memela, mekhena hapepipe vash o duho e mulesko, thay ruyjinena vash olenge. Phanglo Sah Duhoske Dive, familie shusharena thay shukaradikerena o limorya olenge mule jenengo. E duyto qhand e pelaripesko pe godi sito odola kote o Ortodoksyune limorya vizitingyona vash memorialune sevaluipya. Ani Kosova, angluno ayekha servisendar ovela ano dive e parunipesko. Palo parunipe, o pashutne e mulengo buti ver vizitinena e limoryen sako dive vash saranda dive.¹³ Sar pheripe, vizite kombinime e sevaluipyencar ovena palo shov masek thay yekh bersh palo parunipe, savah pe Savatone. Palo angluno bersh, o familie vizitinena o limorya ano Sah Duhoske Dive.

Akala ververutne ritualya leindoy kotor o vizitine ano limorya ilustrinena o vasnipe e limoryengo ani Ortodoksyuni religia thay vash o Kosovako Srbyuno komuniteti. Buderi limorya ani Kosova, kola siton ano but bilaqhe kondicie, pandar vizitingyona kotar Kosovako Srbyuno komuniteti, may but ano Sah Duhoske Dive. May but, vizite ano gaveske limorya siton kotor e agendako ja-thay-dikh vizite kotar o mekhle thanutne Kosovake Srbya.¹⁴

Sar konsekvenc, phare vandalizime limorya thay limorya kola silen phare kondicie dena negativuno signali e Ortodoksyune komuniteteske ani Kosova. Buderi mekhle thanutne Kosovake Srbya na silen shaibe te vizitinen e limoryen olenge pashutne jenengo feri so limorya vandlaizisale vay rumisale bizo palo penjaripe. Akava mothavela o nazoralipe e iranipesko e mekhle thanutnengo thay aqhavipe vash olengo mashkar etnikuno dialogi.

4. FIZIKUNE KONDICIE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO

OSCE arakhla kay ko sasuntipe o fizikune kondicie e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova siton bilaqhe. Pe totali 392 Ortodoksyune limorya notadeisale thay 229 olendar arakhlile kay siton ano but bilaqhe kondicie (58% e totalestar). Numay 46 limorya (12%) arakhlile kay silen but laqhe kondicie thay yaver 83 limorya (21%) ano laqhe kondicie. Bushu-shtar limorya (9%) sine ano shukarne kondicie.¹⁵

O gendo e limoryengo kay vandalizisale pe 1999 thay 2004 thay qalavde e rumipestar pandar isi, numat o statue khuvdile vay/thay phagile. Buderi limorya pashe o gava kote o Kosovake Srbya siton mekhle thanutne na siton vandalizime vay siton ano bilaqhe vay but bilaqhe

¹³ Pashutne jene thay amala e mulengo vizitinena o limorya ano anglune trin dive, ano eftato dive thay pe sarandato dive.

¹⁴ Ja-thay-dikh vizite dela e mekhle thanutnenge shaibe te len anglune vasteske informacie vash o kondicie ano olengo than e originako thay direktune te ledeinen thay te angazhinen e qalavde komunitetea te keren informimi decisia vash o irande manusha vay yaver stabilune solucie. On siton kharde te vizitinen pere yekhvahtune khera thay te arakhenpe pere koyshtyencar, komuniteteske jenencar thay lokalune institucie sar kotor e organizima vizitako vash te diskutinen o sure e khetane intereseya, sar si kherenge keripeski asistenc, butyaripe thay avutna generaciake shaipya, siguripe thay phiripesko tromalipe, socialuno azhutipe thay penzie, edukipe thay yaver publikune servisya. Dikh UNMIK/PISG Redikhlardo Vastumno ano Savahtuno Iranipe, Yuli 2006, http://www.unmikonline.org/srsg/orc/documents/Manual_ENG.pdf (qalavdo pe 21 Marti 2011).

¹⁵ Dikh "Foto Katalogi – Ortodoksyune Limorya ani Kosova", OSCE Misia ani Kosova, Yuni 2011.

kondicie sar sebepi e neglizhipesko vay peripesko. Akala limorya siton uqharde e luludyencar, akana, uqharde e bunishtencar.

Nesave phare rumime limorya laqhardile thay restaurisale kotar Rekonstruipeski Implementipeski Komisia vash Ortodoksyune Religiune Obyektya ani Kosova (RIC). Yaver limorya laqhardile thay restaurisale kotar korkoro Kosovako Srbyuno komuniteti, nesave ver financiripea kotar komune, Ministria vash Komunitetya thay Iranipe, Srbiaki Ministria vash Kosova thay metohiya, thay/vay o OSCE.

E tabela may tele dela o dikhipe e kondiciengo e Ortodoksyune limoryengo ano komune (1 = but laqhe; 2 = laqhe; 3 = shukarne; 4 = bilaqhe; 5 = but bilaqhe).

Tabela. 1. Kondicie e Ortodoksyune limoryengo ano komune.

Regioni	Komuna	Total gendo	1	2	3	4	5
Gilana	Ferizay	18	-	1	3	1	13
	Gilana	10	1	3	1	1	4
	Hani e Elezesko	1	-	-	-	1	-
	Kaqaniko	3	-	-	-	-	3
	Kamenica	19	-	10	6	1	2
	Klokot-Vrbovci	5	2	3	-	-	-
	Novo Brdo	24	3	12	7	-	2
	Partesh	4	3	-	1	-	-
	Ranilugi	15	5	8	2	-	-
	ShtRPCa	18	1	17	-	-	-
	Vitia	16	-	2	1	5	8
Prizren	Prizren	17	2	4	3	1	7
	Malisheva	1	-	-	-	-	1
	Ravuco	10	1	2	1	-	6
	Suhareka	9	-	-	-	-	9
Peya	Deqana	5	-	-	-	-	5
	Jakova	4	-	-	-	1	3
	Istog	29	2	3	2	3	19
	Klina	25	-	1	4	-	20
	Peya	13	2	1	1	3	6
Prishtina	Kosovaki Umal/Fush Kosova	7	1	1	-	1	4
	Glogovci	4	-	-	-	-	4
	Graqanica	19	15	3	-	1	-
	Lipyani	19	-	2	-	2	15
	Obiliqi	9	4	-	-	1	4
	Poduyeva	42	1	-	1	1	39
	Prishtina	13	1	5	-	2	5
	Shtimla	5	-	-	-	-	5
Mitrovica	Mitrovica Teluni	3	-	-	1	-	2
	Skenderay	10	1	2	2	1	4
	Vuqitrna	15	1	3	-	-	11
Totali		392	46	83	36	26	201

5. FAKTORIA KAY KONTRIBUINENA VASH O KONDICIE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO

5.1 Kondicie e Ortodoksyune limoryengo komparime ano olengo pashipe vay distanca kotar Kosovako Srbyuno komuniteti

Ano phiravipe e notadeipesko, o OSCE lavavdingya siton vay na o rodlarde limorya pashe e gavenge e Kosovake Srbyune komuniteteya, vay ano pashipe e gavengo bizo Kosovako Srbyuno komuniteti¹⁶ (dikh e tabela tele). O arakhipya mothavena kay o buderi limorya arakhlona ano pashipe e gavengo thanime e Kosovake Srbyencar (127 kotar 193 limorya) siton ano but laqhe kondicie. Komparipea, 185 e 199 limoryendar ano pashipe e gavenge bizo Kosovako Srbyuno komuniteti siton ano bilaqhe vay but bilaqhe kondicie, thay numay duy siton ano laqhe kondicie.¹⁷

Tabela 2. Kondicie e limoryenge sar si pe olengo pashipe e Kosovake Srbyune komuniteteske.

Kondicie e limoryengo	Totali	1	2	3	4	5
Limorya ano pashipe e Kosovake Srbyune-thanime gava	193	46	81	24	15	27
Limorya pashe e gavenge bizo Kosovako Srbyuno komuniteti	199	0	2	12	11	174

Limorya ano pashipe e Kosovake Srbyune-thanime gava

Limorya pashe e gavenge bizo Kosovako Srbyuno komuniteti

¹⁶ Akava referingyola khetane ano gava kote Kosovako Srbyuno komuniteti siton mekhle thanutne sar rezultati e 1999 konfliktesko thay pe gava kola siton bizo Kosovako Srbyuno komuniteti angleder o konflikti.

¹⁷ Hramipea, isi duy limorya pashe o Deviç Manastiri (Skenderayeski komuna) kola siton talo KFOR-ko garavipe sar kotar 1999 thay shukaradikergyona kotar pakyavipeske phenya. O limorya kola arakhlona andar o manastireske samatrede rumisale pe Marti 2004 maripya numay laqhardile thay restaurisale kotar RIC pe 2007.

Ani relacia e phanglipesko mashkar o pashipe e Kosovake Srbyune komunitetesko thay kondicie e limoryenge, o OSCE arakhla trin faktorya kola shay te ovelolen vashipe. Angluno, Ortodoksyune limorya locirime ano komune vay gava kote Kosovake Srbya siton mayoriteti¹⁸ sito may hari pakyavutno kay ka vandalizingyon vash o sebepi e prezentipesko thay dikhipesko dendo vash o limorya kotar e rezidentuni Kosovake Srbyengi populacia. Duyto, kana o limori rumingyola vash hasargyola, rodingyona konsiderime resursya te laqhargyon thay te restauringyon. Vash akaleske, odote kay nane Kosovako Srbyuno komuniteti ano pashipe e rumime limoryenge te phikoinel o laqharipe thay shukaradikeripe olenge kondiciengo buti ver may but ka ruminen e palune vastestar.¹⁹ Trinto, ano nanipe nesave shukaradikeripesko kotar Kosovake institucie, lokaluno komuniteti but kontribuinde vash laqharipe thay adikeripe e Ortodoksyune limoryengo. Pashe akaleske, kote o komuniteti sito mekhlo thanutno na si niyekh kay te lel akaya rola.

5.2 Kondicie e Ortodoksyune limoryengo komparime ano olengo pashipe vay distanca kotar o gava

Buderi se 310 limorya locirime andre vay pashe e gavenge, OSCE arakhla kay 108 (35%) siton ano laqhe kondicie thay 173 (56%) ano bilaqhe vay but bilaqhe kondicie. Komparipea, buderi se 82 limorya arakhlona dur e gavendar, numay 22 (27%) siton ano laqhe vay but laqhe kondicie thay 55 (67%) siton ano bilaqhe vay but bilaqhe kondicie (dikh e tabela tele).

Vash akaleske, limorya kola siton geografikune distancime kotar rezidentune thana (misalake., dizya thay gava) siton ano may bilaqhe kondicie desar odola kay siton pashe e rezidentalune thanenge sar formalune sito but may phare te adikergyon. Pashe akaleske, akava faktori nashti te notadeingyol sar buderi limorya thanime ko rezidentalune thana si pe yekhuno vahti ano bilaqhe kondicie kote o Kosovako Srbyuno komuniteti sito mekhlo thanutno.

Tabela 3. Kondicie e limoryenge sar si pe olengo pashipe e gavenge.

Kondicie e limoryenge	Totali	1	2	3	4	5
Gaveske limorya	174	24	29	17	16	88
Limorya ano pashipe e gavenge	136	21	34	12	4	65
Limorya duy kotar o gava	82	2	20	5	8	47

Gaveske limorya

¹⁸ Misalake, komune Graqanica, ShtRPCa thay Klokoti-Vrbovci.

¹⁹ Dikh Sekcia 6.1 phanglo e diskusia vash finansialuno azhutipe kotar o komune ano thanime thana e Kosovake Srbyencar komparime akale thanencar kote na si Kosovake Srbya kay jivdinena.

Limorya ano pashipe e gavenge

Limorya dur kotar o gava

6. SHUKARADIKERIPE E ORTODOKSYUNE LIMORYENGO

6.1. Komunenge godornipya

6.1.1 Legalune provizie

UNMIK-ki Regulativa Gn. 2007/30 atribuinela e komunenge “e provizia thay shukaradikeripe e publikune parkyengo thay puterde thanengo thay limorya.”²⁰ Krisi Gn. 03/L-040 vash o Lokaluno Korkoro Raipe numay mothavela vash “e provizia thay shukaradikeripe e publikune parkyengo thay thanengo”²¹ numay dela pe janipe kay o komune musay te ovelolen pferdo thay ekskluzivuno zoralipe, nadur sar on dikhen a o lokaluno interesi, respektindoy o seti e standardyengo dendo pe legislacia ano “sasavo shaibe kay na sito eksplisitune lelo kotar olengi kompetenca na sito phiravdo pe yaver autoriteti.”²²

O obligipe te adikeryon o limorya ano lokaluno niveli sito dikhlardo e komunake statutea vay/thay komunaka regulativa. Ano 13 kotar 33 anketime komune, komunako statuti leparela o komunake godornipya vash te shukaradikeren o limorya ji pe detalya. Yaver 11 komunake statuty leparena komunake godornipya ano shukaradikeripe e limoryengo na direktune, misalake., godornipe vash shukaradikeripe e publikune thanengo e kulturune barvalipeske thanengo. Phanglo e regulativencar, 22 komune kerde komunaki regulativa vash shukaradikeripe e limoryengo. Yekhuni komuna kay na leparela o shukaradikeripe e limoryengo ano olako statuti vay regulativa sitoy e ShtRPCa.²³ Pashe akaleske, sah lavavdime Ortodoksyune limorya ani ShtRPCaki komuna, kola silen Kosovako Srbyuno mayoriteti, siton ano laqhe kondicie.

²⁰ Sekcia 3 e UNMIK-ka Regulativako Gn. 2007/30, 16 Oktobri 2006, amendimi UNMIK Regulativa Gn. 2000/45 ano Korkoro Raipe e Komunengo ani Kosova, 11 Avgusti 2000.

²¹ Artiklo 17.1 (p), Krisi Gn. 03/L-040 vash Lokaluno Korkoro Raipe, 20 Februari 2008.

²² Ibid, artiklo 17.1 (s).

²³ Vash dikhlaripe e komunake statutengo thay regulative vash limoryengo shukaradikeripe, dikh Aneksi I.

Kote komunake statutyta thay/vay regulative eksplisitive penjarena o godornipe e vis-a-vis limoryengo, buti ver komunake trupya siton mekhle te dikhlaren o kondicie e limoryenge thay te shukaradikeren olen. Ano buderi komune, akava trupo sito o Direktorati vash Publikune Sevaluipya.²⁴ Ani Lipyaneski komuna, o godornipe vash limorya hramisalo pe Direktorati vash Urbanizmi thay Kadastra, thay ani Prishtinaki komuna thay Mitrovicaki pe Direktorati vash Inspektipe. Nesave komunake regualtive vay statutyta dende o godornipe vash limorya direktune e publikuna furnizipeska kompaniake (misalake., ani Shtimlaki thay Kosovaka Umalaki komuna).

6.1.2 Bujeti

Pashe komunake obligipyenge, pashe akaleske, limitime financialune resursya qhivdile ano shukaradikeripe e limoryengo, khetane Ortodoksyune thay na Ortodoksyune. Pe 2010, numay efta komune alokinde bujeti vash te shusharen thay shukaradikeren o limorya,²⁵ thay pe panj akalendar o shusharipe thay shukaradikeripe e limoryengo sine ktor e bare bujetesko vash publikune thana vay vash garavipe e thanipesko e na specifikune bujeteske lenyencar hramime vash o limorya. Misalake, Prishtinaki komuna alokingya €250,000 vash shukaradikeripe e parkyengo thay publikune thanengo, leindoy ktor limorya, thay Gilanaki komuna ulavgya €100,000 vash shukaradikeripe e dizyake parkyengo thay limoryengo. Ani Ravucoski komuna, o shukaradikeripe e limoryengo khuvgya ano €45,000 bujeti vash urbanyuno planiripe thay inspektipe. Kosovaki Umalaki komuna alokingya €15,000 vash garavipe e thanipesko, leindoy ktor vi shukaradikeripe e limoryengo. Akava nanipe e specifikune bujeteske lenyengo mothavela kay na si garantipe kay nesavo seti e fondyengo vash publikune thana vay vash garavipe e thanipesko ka vastingyon vash o limorya.

Pe 2010, numay trin komune sinelen specifikune bujeteske lenye vash shukaradikeripe e limoryengo. Mitrovicaki komuna alokingya €30,000 thay Vuqitrnaki komuna €6,000 vash shukaradikeripe e limoryengo, khetane o Ortodoksyune thay na Ortodoksyune. Obiliqeski komuna alokingya €10,000 specialune vash shusharipe thay shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo.

Yaver komune alokinde fondya ani baza *ad hoc*. Misalake, Prizrenoski komuna ulavgya €4,500 te shusharel o dizyake Ortodoksyune limorya. Pe 2007 Istogeski komuna alokingya nesave €2,000 te phanen o Ortodoksyune limorya ano gav Zhakova feri so puzipe e phuvyako angya kolapsi ani olengi rig. Ano yaver komune (misalake., Ferizayi, Kamenica, Vitia thay Klina), dendile tikne fondya ano palune panj bersha vash shusharipe vay phanipe o Ortodoksyune limoryengo ayekha vi ano *ad hoc* baze thay sar respodipe ano mangipe kotar Kosovako Srybuno komuniteti. O shusharipe thay phanipeske butya buti ver agorisale kotar o Kosovake Sbyryune volonterya ano ledeipe e SOC.

Ini kay ano komune kote o shukaradikeripe e limoryengo bujetisalo vash (ulavdo vay sar ktor e bare bujetesko) buderi Ortodoksyune limorya aqhile ano bilaqhe kondicie, sar vi o alokime fondya e Ortodoksyune limoryengo andar e komuna (misalake., buderi locirime ani diz sar opozime ano akala gava). May but, o bujetya numay reste ano thana e limoryenge shusharipesko thay na laqhardile o rumime statuenge kotora. Misalake, Prishtinaki komuna alosargya e publikuna shukaradikeripeska kompania te shusharel o dizyake limorya shtar ver

²⁴ O anava akale direktoriatengo shay te yaveringyon andar o komune, misalake., direktoriati vash urbanizmi, publikune servisya thay thanipe (Poduyevaki komuna), direktoriati vash publikune servisya, agrokultura, vasha thay emergenca (Graqanicaki komuna), direktoriati vash thanipe, publikune servisya, agrokultura thay thay ruraluno jamaipe (Prizrenoski komuna), thay direktoriati vash komunake butya thay teknikune servisya (Peyaki komuna).

²⁵ Akala siton o komune Kosovaki Umal, Gilana, Mitrovica, Obiliqi, Prishtina, Ravuco, thay Vuqitma.

ano bersh, leindoy kotor vi o Ortodoksyune limorya kola siton ani Khangeri e Saint Nikolas (kola vandalizisale pe 1999 thay 2004) thay limorya e Ortodoksyengo, Katolikengo thay Yahudienga sekciako. Khetane limorya palem siton ano bilaqhe kondicie.²⁶ Mitrovicaki komuna alosargya publikune shukaradikeripeski kompania te shusharen o Ortodoksyune limorya ano khuvipe e diziyako duy ver ano bersh. O limorya palem siton ano but bilaqhe kondicie ayekha vi buderi e statuengo siton phage vay cidime.

Sar agoripe, ji kay sah e komunendar numay yekh penjargya poro godornipe vash shukaradikeripe e limoryengo ano komunake statutyva vay/thay regulative, buderi olendar na reste te pheren olenge godornipya na alokindoy o bujetya vash akaya umal. May but, ano nesave komune kote o bujetya alokisale, vay kerdile ad hoc fondya vash specifikune shukaradikeripeske proyektya, akala na sine basta vash shukaradikeripe vay/thay laqharipe e buderi Ortodoksyune limoryengo andar olengo godornipe. Musay te hramingyol kay e provizia e fondyengi vash limoryengo shukaradikeripe numay lela kotor ano komune kay siton thanipe kotar o Kosovake Srbya.

7. ROLA E YAVER FAKTORYENGI

7.1 Kontributya e Kosovake Srbyune komunitetisko

Ji kerlay poro notadeipe, OSCE lela kan kay Kosovako Srbyuno komuniteti khelgya vasni rola ano garavipe thay shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo mobilizindoy lokalune volonterya te keren shusharipeski thay shukaradikeripeski buti misalake., ano dizya vay/thay gava ano komune Kosovaki Umal, Lipyani, Obiliqi, Prishtina thay ShtRPCa.

Ano gava Shalinoc, Sinaya, Tomoci thay Tuqep (Istogeski komuna), thay ano gava Brestovik, Levosha, Siga ani Peyaki diz (Peyaki komuna), o shusharipe thay shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo kerdilo kotar o Kosovake Srbyune irande.

Ano Kosovake Srbyune thanime komune, shusharipeske thay shukaradikeripeske butya buti ver lelile pe regularuni baza. Ano yaver komune, akala aktivitetya buti ver kerdile anglo Ortodoksyune religiake feste vay anglo ja-thay-dikh vizite kotar potencialune irande thay yaver mekhle thanutne.²⁷

7.2. Kontributya e Srbyuna Ortodoksyuna Khangeriako

O SOC thay olake lokalune sevalutne kerde tang buti e Kosovake Srbyune komunitetea vash shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo. Qaqipea, buti ver o lokalune khangerie mobilizinde e lokalune Kosovake Srbyune komunitete thay limoryengo shukaradikeripe na savaht kerde bizo lokalune sevalutnengo kotorleipe. Nesave khangerie butyarde vi e garavne vash o shukaradikeripe e limoryengo.

Limorya kola arakhlona andar o than vay pashe e Ortodoksyune manastiryenge (misalake., Graqanicako manastiri, DeviQesko manastiri ani Skenderayeski komuna thay Zoqishte manastiri ani Ravucoski komuna) shukaradikerdile kotar o rezidentune pakyavipeske phenya vay phrala.

²⁶ Limorya pashe e Saint Nicholas Khangeriake nesave kotora laqhardile kotar RIC pe 2007.

²⁷ OSCE notadeipe dikhlarela kay pe palune panj bersha ja-thay-dikh vizite ano Ortodoksyune limorya ule, ano gav Miradi e Eperme/Gornje Dobrovo (Kosovaka Umalaki komuna), Balloc/Balovac, gav Zakut thay Poduyevaki diz (Poduyevaki komuna), gav Srbic e Eperme/Gornja Srbica (Prizrenoski komuna), gav Zoqishta thay Ravucoski diz (Ravucoski komuna), thay gava Mushtishta thay Reqana (Suharekaki komuna).

7.3. Kontributya e yaver akteryengo

7.3.1 Ministria vash Komunitetya thay Iranipe

Ini kay provizia thay shukaradikeripe e publikune parkyengo thay thanengo sito talo mandati e komunengo, e Ministria vash Komunitetya thay Iranipe dengya financialuno azhutipe vash laqharipe thay restauripe yekhe gendosko e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova.

Ano palune duy bersha oy financingya ano rekeripe thay phanipe e limoryengo ani Prishtinaki komuna e Ortodoksyune, Katolikune thay Yahudiengo statuengo. Sar pheripe oy financialune azhutingya o shusharipe e Ortodoksyune kotoresko e Prizrenoske dizyake limoryengo. Pe 2010, oy dengya vi financialuno azhutipe e Kosovake Sbrlyune komuniteteske kova jivdinela ani Gilanaki komuna te shusharel thay nesave kotora te restaurinen e dizyake Ortodoksyune limorya, thay vash e akanutni konstrukcia e kapelako ano Ortodoksyune limorya ano gav Korishte (Novo Brdaki komuna).

7.3.2 Rekonstrukciake Implementipeski Komisia vash Srbyune Ortodoksyune Obyektya ani Kosova²⁸

E RIC, koya formirisali pe 2005, planirinela thay dikhlarela o implementipe e rekonstrukciake butyengo ano 34 Ortodoksyune religiake obyektia rumime ano Marti 2004 maripya.

Ano palune bersha, e RIC nesave kotora laqhargya thay restauringya vandalizime vay phare rumime limorya ano gav Talinoc i Muhajereve thay Ferizayeski diz (Ferizayeski komuna), Jakovaki diz, gav Belopole (Peyaki komuna), Prishtinaki diz, thay vi ano Deviq Manastiri (Skenderayeski komuna).

7.3.3 Sriaki Ministria vash Kosova thay Metohiya

Pe Oktobri 2009, e Sriaki Ministria vash Kosova thay Metohiya mothavgya o trin bershuno plani te shusharel thay te restaurinel o Ortodoksyune limorya ani Kosova. Ano andar akale planesko, pe 2010 e Ministria dengya fondya vash shusharipe vay rehabilitipe e Ortodoksyune limoryengo ani diz Novo Brdo, gav Zoqishta (Ravucoski komuna), gav Mushtishta (Suharekaki komuna) thay Vuqitrnaki diz.

8. AKTIVITETYA KOTAR E OSCE MISIA ANI KOSOVA

Sar kotor olake mandatesko, OSCE kergya tentipya te kontribuinel ano savahtuno iranipe laqharindoy o kulturaluno thay religiuno thanipe vash potencialune iranipeske riga, leindoy kotor vi o deipe e fondyengo vash laqharipe e Ortodoksyune limoryengo. Sar ayekha, pe 2010 thay 2011, OSCE dengya fondya vash rehabilitipe thay shusharipe e Ortodoksyune limoryengo ani Kosovaka Umalaki diz, gav Dragolevci thay Muzhevina (Istogeski komuna), gav Staro Gracko/Grack e Vyeter (Lipyaneski komuna), gava Drayqiqi, Novak thay Srbica e Poshtme/Donya Srbica (Prizrenoski komuna), thay gav Zoqishte (Ravucoski komuna). OSCE sine aktivuno ini ano phiravipe e dialogesko ano shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo mashkar o komune thay Kosovako Srbyuno komuniteti thay SOC.

²⁸ Dikh fusnota 2 supra.

9. KONKLUZIE

Akava raporti dela generaluno notadeipe vash kondicie e Ortodoksyune limorengo bazirimo pe data kedimi kotar OSCE ano periodi Yuni–Yuli 2010. Sar rezultati akale notadeipesko, OSCE vizitingya 392 Ortodoksyune limorya thay arakhla kay buderi olendar siton ano bilaqhe vay but bilaqhe kondicie.

May but, OSCE identifikingya but vasho faktori phango e bilaqhe kondiciencar e Ortodoksyune limoryengo ano nanipe e Kosovake Srbyune komunitetesko ano pashipe akale limoryenga lokaciako. Angluno, buderi e godornipesta vash shusharipe thay shukaradikeripe e limoryengo, pe praktika, ulo kotar o pashutne e mulenge vay kotar o buderuno komuniteti. Vash akava, kote o Kosovako Srbyuno komuniteti sito thanimo, na si jeno kay te shukaradikerel o limorya. Duyto, komune bizo Kosovake Srbyune komunitetya sine generalune hari mangipea vay shayutne te den resursya vash shukaradikeripe e Ortodoksyune limoryengo.

Pashe e obligipyenge e komunengo phanglo e shukaradikeripea e limoryengo – khetane Ortodoksyune thay na Ortodoksyune – arakhle ani legislacia thay komunake statutyta vay/thay regulative, numay epta komune alokinde bujeti vash akaya umal pe 2010. Sar pferuno, akala bujetya pe generali vastisale numay vah o tikno gendo e Ortodoksyune limoryengo (thay na vash sah komunenge Ortodoksyune limorya, thay numay vash o shusharipe thay shukaradikeripe vash akala thay na vash substancialune laqharipya e rumime statuengo.

Ini kay o obligipe vash shukaradikeripe e limoryengo perela vash o komune, OSCE janglarela kay, pe praktika, Kosovako Srbyuno komuniteti thay o SOC khelde but vashni rola ano shukaradikeripe thay laqharipe e Ortodoksune limoryengo ani Kosova. O RIC, Kosovaki Ministria vash Komunitetya thay Iranipe, Sriaki Ministria vash Kosova thay Metohiya thay OSCE ayekha vi kontribuinde financirindoy o laqharipeske butya.

Sasutnipea, buderi e Ortodoksyune limoryengo ani Kosova araxhlile kay siton ano bilaqhe kondicie thay silen mangipe vash intervenipe. O OSCE konsiderinela kay o lunge vahtuno thay savahtuno laqharipe e kondiciengo e Ortodoksyune limorengo, ayekha vi sigurindoy kay on na ka oven pelarde vay vandalizime, ka keren o thanipe may efikasyuno vash iranipe thay mashakretnikuno dialogi.

10. REKOMANDIPYA

Komunenge:

- Keripe e klaro godornipyengo phanglo e limoryenge shukaradikeripea, leindoy kotor o Ortodoksyune limorya;
- Arakhipe e maybare finansialune resursengo vash shukaradikeripe e Ortodoksune limorengo, pe ayni vaht komune e Srbyune manushenca kola si Kosovake dizune thay/vay potencialune iranipaske thana kote inter-etnikune ledeipya e na albanyune irande manushengo shay pozitivitetea te qalavgyol kotar limorengo menajipe;
- Siguripe e konsultaciako e Kosovake Srbyune komunitetea thay lokalune SOC sevalutnenca thay sar shay olengo ledeipe te ovel stabiluno ose te laqharen o kondicie e Ortodoksune limorengo.

Raipaske:

- Prekali Ministria vash Komunitetya thay Irannipe, te luyaren te inkurainen thay suportinen e komunen pe laqharipe e kondiciengo e Ortodoksune limorengo, ulavipea pe iranipe/e potencialune thanengo kola shay iringyona;

Mashkarthemutne komuniteteske:

- Te inkurainen e komunen te investinen maybut resursya vash shukaradikeripe e kondiciengo e Ortodoksune limorengo;
- Te suportinen kote si shayutno proyektya vash laqharipe e Ortodoksune limorengo kola sinelen baro rumipe.

ANEKS I: Dikhlaripe e komunake statutyengo thay regulativengo vash o limoryengo shukaradikeripe

Komuna	Limoryengo shukaradikeripe ano statuti?		Regulativa vash limoryengo shukaradikeripe
	Eksplisitune	Implicitune	
Gilanako Regioni			
Ferizayi	--	✓	2007
Gilana	--	✓	2005
Hani e Elezesko	✓	--	Na
Kaqaniko	✓	--	Na
Kamenica	--	✓	2006
Klokoti-Vrbovci	✓	--	Na
Novo Brdo	✓	--	2005
Partesh	Nane shayutno (N.SH.)	N.SH.	N.SH.
Ranilugi	--	✓	Na
Shtrpca	Na	Na	Na
Vitia	--	✓	2005
Mitrovicako Regioni			
Leposaviqi	Nane kotor e notadeipesko (N.K.N.)	N.K.N.	N.K.N.
Teluni Mitrovica	✓	--	2006
Skenderay	✓	--	Na
Vuqitrna	Na	Na	2006
Zubin Potok	N.K.N.	N.K.N.	N.K.N.
Zvegana	N.K.N.	N.K.N.	N.K.N.
Peyako Regioni			
Deqana	Na	Na	2007
Jakova	✓	--	2006
Istogi	✓	--	2006
Yuniko	N.SH.	N.SH.	N.SH.
Klina	Na	Na	2006
Peya	Na	Na	2005
Prishtinako Regioni			
Kosovaki Umal/Fush Kosova	--	✓	2005
Glogovci	--	✓	Na
Graqanica	✓	--	Na
Lipyani	--	✓	2006
Obiliqi	--	✓	2006
Poduyeva	✓	--	2007
Prishtina	✓	--	2006
Shtimla	✓	--	2006
Dragashi	Na	Na	2005
Malisheva	--	✓	2006
Mamusha	N.SH.	N.SH.	N.SH.
Prizren	✓	--	2006
Ravuco	✓	--	2008
Suhareka	--	✓	2006